

szegésekre, amit a statisztikai mutatók birtokában lehetett volna megtenni. ...A szociológiai vetület szintén elmaradt. ...A szerkesztők nevében elmondhatom, hogy noha egyetlennek ítéljük meg a létrejött mű színvonalát, örülünk, hogy azok az emberek szólalnak meg, akik a gyakorlatban is élnek az amatőr művészeteket – vagyis a terület gondozói,

oktatói, elemzői, részesei.”

A vélemény minden szavával egyet lehet érteni! És a végső összefoglalást is Tóth Zsuzsanna tollából veszem. Valóban, a kötet „Mindenképpen megmutatja azokat a tendenciákat, ha csak nagy vonalakban is, amelyek az amatőr művészetek társadalmi fontosságát jellemzik.”

ANDRÁSSY MÁRIA

DR. PETHŐ LÁSZLÓ: RACIONALIZÁCIÓ ÉS TÁRSADALMASÍTÁS

*Felnőttoktatási és művelődésszociológiai tanulmányok**

A szerző szociológus, főiskolai tanár. 1968-tól kezdődően a közművelődésben, a közművelődésért dolgozik különféle beosztásokban. Volt népművelő, szakfelügyelő, előadott tanítóképző főiskolán, meghívott előadó, oktató különféle egyetemeken. Bölcsész diplomája mellé szociológusi diplomát szerez, doktorál, kandidál, majd habilitál. Jelenleg az ELTE főiskolai karán a művelődésszervezési tanszéken főiskolai tanár.

A kötet *Bevezetőjében* ismerteti meg az olvasót azokkal a szubjektív motivációkkal, amelyek nyomán pályája a közművelődésen belül a felnőttoktatás felé fordult.

A kötet fejezetei:

- Felnőttképzés
- Önszerveződés
- Külföldi példák

Az írások között akad rangos nemzetközi konferencián tartott előadás írott változata, folyóirat közlemény hosszúságú tanulmány, szakfelügyeleti jelentés, publicisztika, de fordítás is. A kötet legelső írásának legelső mondata a szerző „ars poetica”-jaként is felfogható: „A címbe megjelölt probléma első megközelítésben elméleti kérdésnek tűnik, pedig számtalan gyakorlati vonatkozása van.” Ez a megközelítés jellemző valamennyi írásra. A legelvontabb elméleti kiindulás nyomán minden esetben eljut a gyakorlat számára fontos következtetéseikig.

Bár a kötetben külön fejezetbe sorolták a külföldi példákat idéző írásokat, szinte valamennyi munka nagy erőssége hogy az elemzés többnyire külföldi összehasonlításokat is használ.

A *Felnőttképzés* fejezet írásai markánsan két nagy megközelítési mód szerint csoportosíthatók: történeti jellegű áttekintések, valamint elméleti-szociológiai jellegű tanulmányok.

A *felnőttoktatás fogalmának változásai*. Nemzetközi trendek és tapasztalatok bemutatása során megismerhetjük mind az angolszász, mind a német terminológia fejlődését, változását. Áttekinti az elmúlt fél évszázad nyugat-európai és amerikai társadalomtörténeti változásait, és felnőttoktatás ebből következő átalakulását. A hazai foga-

lomhasználat és gyakorlat néhány állomásának bemutatása után az újabb fejlemények ismertetése nyomán megállapítja: „Magyarországon a rendszerváltás nyomán egy korábbinál karakteresebb felnőttoktatási struktúra és modell körvonalazódik. Mindenképpen új jelenség, hogy a felnőttek oktatása kimozdult korábbi periférikus helyzetéből. Az utóbbi évtizedben ezen a téren oktatási expanzió ment végbe.”

A következő négy írás kifejezetten történeti indíttatású. Az *Adatok a magyarországi népfőiskolai mozgalom történetéhez* című tanulmány legnagyobb erőssége, hogy a legtöbbet idézett, utánzótt skandináv modell mellett felhívja a figyelmet az osztrák-német indíttatású hazai kezdeményezésekre is. A hazai visszaemlékezések nyomán a két háború közötti egyházi indíttatású népfőiskolák feltámasztásának szükségessége állt a figyelem középpontjában, Pethő László azonban a tanulmányban ismerteti egyéb kezdeményezéseket is, például a Magyar Gazdaszövetség és vezetője Czettner Jenő munkásságát. A kötet egy teljes tanulmányt szentel ennek. Bár a népfőiskolákat az ötvenes évek elején rendeletileg feloszlatták, a tanulmány rámutat arra, hogyan élnek tovább a létező szocializmus rendszerében, bűvópatakként egyes népfőiskolához köthető módszerek. Kiemeli a népfőiskolák szerepét a rendszerváltás előkészítésében. A mai magyar népfőiskolákról szólva ismerteti a Magyar Népfőiskolai Társaság tevékenységét, majd összefoglalásként megállapítja, hogy a mai magyar népfőiskolákban – igazodva a sajátos magyar viszonyokhoz – mind az osztrák-német, mind a skandináv hatás érvényesül.

Az *Ökonómia, kooperáció, felnőttoktatás – egy felnőttképzési koncepció a századelőről* című tanulmányban az előbb már említett Czettler Jenő életútját mutatja be. Ismerteti koncepciójának forrásait, és megismerteti velünk a komplex felnőttoktatási program megvalósult elemeit.

Modernizációs kihívások és válaszok – a magyar művelődéspolitikai és felnőttképzési mozgástere 1945-1989 közötti időszakban. A tanulmány előadásos változata a VII. International Conference of the History of Adult Education konferencián (Dundee, 1998. július 12-16.) hangzott el. A nemzetközi közönségnek előzményként az Osztrák-Ma-

* Jászberény, 2002, Déryné Művelődési Központ. 131 p.

gyar Monarchia gazdasági-társadalmi viszonyainak bemutatásával indítja a helyzetképet. Alapos statisztikai adatbázis alapján elemzi az ország társadalmi-foglalkoztatási, oktatási viszonyait.

A világháborút követő politikai, társadalmi, gazdasági változások kihívást jelentettek az oktatási rendszer számára. Az ortodox-sztálini modell érvényesülése idején a minőségi oktatás szorgalmazása helyett a mennyiség hangsúlyozása került előtérbe.

A Kádár korszak jellemző tendenciája a gazdaság területén érvényesülő felgyorsuló modernizáció, ami új kihívásokat jelentett az oktatás és a felnőttképzés számára. Az iskolázottság a társadalmi beilleszkedés és karrierépítés legfontosabb eszközévé vált. A korosztály közel fele számára azonban csak a középiskolánál rövidebb idejű szakmunkásképzőkben egy-egy szakma elsajátítására nyílt lehetőség. A hatvanas években végzett vizsgálatok szerint a szakmunkás-bizonyítványok egyötöde már a megszerzés pillanatában használhatatlannak bizonyult. Ez a helyzet később nem javult, inkább rosszabbodott. A szakmunkás-képző intézetek pedig a korrekcióra, átképzésre, szakmaváltásra semmi lehetőséget, kfnálatot nem biztosítottak.

A felnőttoktatás fejlesztésének kérdései egyre inkább előtérbe kerültek. A hetvenes évek legfontosabb tendenciái a következők. Az általános, alapfokú képzés területén tömegessé vált a nyelvtanulás iránti igény, amelyet főként a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat elégített ki. A Munkaügyi Minisztérium által irányított szakképző intézményrendszer felnőttoktatási tevékenysége koordinálatlan és egyenetlen volt. A hetvenes évektől kezdve kiépült az egy-egy ágazat vagy szakterület szükségleteit kielégítő továbbképző intézetek (központok) hálózata.

Megindult a vállalati humán-erőforrás menedzselés. A hetvenes években előtérbe került a vezetőképzés igénye. A főhatóságok mellett kialakuló vezetőképző intézetekben elit-típusú felnőttoktatást valósítottak meg. A magyar felnőttképzésben külön jelentősége volt a káderképzésnek. Az állampárt 20 jól felszerelt oktatási igazgatóságot és Politikai Főiskolát működtetett. Ezekben többszintű képzés folyt: a néhánynapos alsóbb szintű képzéstől a több hónapos, bentlakásos káderiskolán át a hivatásos politikusok több éves egyetemi képzéséig. Hasonló intézményeket a szakszervezetek is működtettek.

A távoktatási kezdeményezések a Magyar Televízióhoz kötődnek. Az ún. Iskolatelevízió felnőttoktatási feladatokat is elvállalt. A *Mindenki iskolája* az általános iskolát el nem végzettek műveltségi hiányait kívánta pótolni. Kudarcot vallott, mert nem számolt a realitásokkal: a jelentős iskolázottsági hátránnyal rendelkező rétegek eredménytelensége mögött súlyos egzisztenciális problémák húzódtak meg. Tetézte mindezt a motiválatlanság teljes hiánya, mert akkor a magyar gazdaság még foglalkoztatni tudta ezt a képzetlen réteget.

Az elméleti szociológiai jellegű tanulmányok egy-egy részletkérdés körüljárására vállalkoznak.

A *Szociológia és felnőttképzés* című tanulmány azt a folyamatot mutatja be, ahogyan a dogmatikus kommunista berendezkedés által nem tűrt polgári tudomány, a szociológia lassan polgárjogot nyer a népművelők, a felnőttoktatók egyetemi képzésében.

A *felnőttképzés és a szakoktatás viszonyáról* szóló írás hozzászólás a készülő felnőttoktatási törvény tervezetéhez.

Tanulás idős korban – szociológiai megfontolások és tapasztalatok. A tanulmány statisztikai adatokkal alátámasztva mutatja be a az időskorúak rétegének növekedését hazánkban és Nyugat-Európában. Rámutat társadalmi szerepük pillanatnyi különbözőségére, úgyszintén az idősök eltérő tanulási lehetőségeire itthon és külföldön, hangsúlyosan a német példán keresztül. Felhívja a figyelmet, hogy a magyar felnőttoktatás szereplőit ösztönözni kellene, hogy keressék a kapcsolatokat a nyugdíjasokkal.

Önszerveződés.

A *helyi politizálás lehetőségei és a civil szervezetek.* A tanulmány bevezetesként áttekinti, hogyan sikerült túlélni egyes civil szerveződéseknek betiltásuk korszakát. A rendszerváltás nyomán futótűzként terjedtek: ma az alapítványok száma közel annyi, mint az USA-ban, és kétszer annyi, mint Németországban. A nonprofit szervezetek magán személyektől származó bevétele az USA-ban sem éri el a húsz százalékot, és például Olaszországban mindössze négy százalék, nálunk sokan mindmáig reménykednek egy nagyobb adakozási hajlandóságot mutató polgárság megjelenésében. Német vélekedéseket idézve világítja meg, hogy ennek miért kicsi a valószínűsége.

A tanulmány második részében egy nemzetközi (oszt-rák-román-magyar) összehasonlító kutatás eredményeit mutatja be. Azt vizsgálták a három ország egy-egy falujában, hogy mely kérdések foglalkoztatják a helyi társadalmakat, s problémáik megoldásában kiket tekintenek képviselőiknek, szószólóiknak. Az országok között a civil társadalom szervezettségében mutatkoztak a legnagyobb különbségek. Ausztriában a szervezetek részei a helyi politizálásnak, az egyesületek stb. képesek érdekeik képviselésére. Sokkal kisebb, de nem elhanyagolható szerep jutott ezeknek a szervezeteknek a magyar faluban, míg az erdélyi község életében alig jutottak érdemi befolyáshoz.

Regionális és lokális szervezetek. A nonprofit szektor változásainak néhány sajátossága és példája. A írás előadásként elhangzott 2001. októberében Vechtában, egy, a témával foglalkozó nemzetközi konferencián. Az írás nagy adatbázissal tekinti át a civil szervezetek fejlődését, megszűntetését és újjáalakulását Magyarországon. Részletesebben bemutatja a magyarországi német nemzetiség önszerveződésének folyamatát, valamint a Jászszági Évkönyv megjelenésének körülményeit, helyét és szerepét a tájegység életében.

Szakfelügyeleti jelentések alapján született a *Kisközségek eltérő lehetőségeikkel* című írás. A három közel azonos nagyságú település Tiszaörs, Sarud és Gyermely társadal-

ma, és ennek nyomán közéleté és művelődése eltérő pályán mozog. A három falu közül mindössze Gyermely indult meg növekedési pályán. A helyi tsz-melléküzemágból kialakult RT évi harmincmillió forint iparüzési adót fizet az önkormányzatnak, s ez lehetővé teszi a társadalom, a művelődés fellendülését.

A **Külföldi példák** fejezet széles áttekintést ad a világ felnőttoktatásának különféle jelenségeiről. Svájci, dániai és észak-amerikai tanulmányutak tapasztalatai, valamint egy osztrák és egy finn tanulmány fordítása nyit széles horizontot az olvasó számára. A bemutatott formák is igen változatosak.

Svájc egyik legnagyobb gazdasági vállalkozása a MIGROS. Szupermarketek, gyorséttermek, benzinkutak, bankok. És ez a birodalomná vált szövetkezeti társulás szervezi és irányítja a felnőttoktatást. Az alkalmazott módszereket és eredményeket mutatja a *Svájc felnőttoktatása és a MIGROS* című írás.

A szerző a Dán Kulturális Intézet vendégeként három hetet töltött el egy dán kisváros népfőiskolájának tanfolyamán, és emellett megismerkedett az ország életével, felnőttoktatásával. Eredménye pedig a *Mindig kilencvenig számolnak – útinapló Dániából*.

1996-ban a szerző részt vett Kaliforniában egy oktatás-szociológiai konferencián. A városban autóbusszal közlekedve felfigyelt az utcai szórólapok között a város egyik felnőttoktatási szervezete a Learning Annex kínálatát reklámozó ingyenes kiadványra. A *Los Angeles utcái és a felnőttoktatás – válogatás a Learning Annex ajánlatából* című cikk kommentárok nélkül közli a programokat, amely sajátos metszetben ad ízelítőt az utca emberének érdeklődéséről, hétköznapi igényeiről.

Az európai felnőttoktatás „pápája”, Franz Pöggeler személyesen adta át a szerzőnek tanulmányát, és buzdította, hogy ismertesse azt meg az olvasókkal. Az írás címe: *Az utca embere és az európai integráció*. A probléma különösen aktuális most, amikor hazánkban néhány hónap alatt szeretnénk felkészíteni az ország lakosságát az EU csatlakozásra. Az osztrák szakember 1997-ben, majd egy évtizednyi EU tagság után kijelenti, hogy „Várhatóan hosszabb idő telik el addig ... amíg az európai integráció gondolata szélesebb néprétegekben meggyökerezik.” Megállapítja, hogy a felnőttoktatás Európa legkülönbözőbb országaiban megannyi jól alkalmazható formát dolgozott ki, amelyek alkalmasak az európai integráció eszméjének közvetítésére és elsajátítására. A tanulmány ezeknek a módszereknek az elvi megalapozása, szisztematikus áttekintése.

BEKE GYÖRGY

MAGYARSÁGTUDAT ÉS JÖVŐKÉP

Halász Péter „bokrétába kötögetett” tanulmányai

Nincs még egy olyan magyar vidék, amelynek népéletét, művészetét, történelmét és jelenét hasonló mélységekig tárták volna fel, mint a Csángóföldét Moldvában. A Kárpátok keleti lábainál élő csángók iránt a figyelem tulajdonképpen nem lankadt el soha, Gegő Elek 1838-ban megjelent műve, *A moldvai magyar telepkekről* óta. A moldvai csángók addig sem voltak ismeretlenek az érdeklődő magyarok előtt. Csokonai Vitéz Mihály már az előző században eltűnődött a moldvai csángók életén a *Marosvásárhelyi gondolatokban*, reménykedő lélekkel, hogy egyszer majd elszakadt testvéreink is „polgár-társaink” lesznek. Zöld Péter, a szabadsághős pap, aki nemzete ügyéért börtönt is viselt, már rég elküldte jelentését Barthányi püspöknek szomorú moldvai tapasztalatairól. Gegő Elek utazása és élményeinek nyilvánosságra hozatala beleillett a reformkor szellemébe. A nemzeti ébredés korszaka a magyar nyelv törvényes jogait követeli, és nemsokára valóban az ország hivatalos nyelvává lesz. Kazicz Ferenc 1816-ban így kezdi *Erdélyi leveleit*: „Magyarország nem ismeri Erdélyt. Megszokván nyugatfelé venni utunkat, valamikor honunkból kimozdulunk, feledjük, hogy kelet felé egy rokon nép lakik, melyet nem illik nem ismernünk.” Midőn e sorokat a nagy nyelvújító és cseppet sem jelentéktelenebb költő

leírta, Erdély – a függetlenség elvesztése óta – osztrák tartomány, magyar lakóinak nyelve, de a románoké is, kirekesztetett a hivatalokból. Ha Erdély ennyire „ismeretlen” a korabeli magyar tudat számára, mennyivel inkább az a moldvai Csángóföld. A tudomány vállalja az úttörést. Mennyire megőrül a tudós Döbrentei Gábor, mikor 1841-ben Borszék fürdőjén megismerkedik egy moldvai magyar pappal, Petrás Ince János klézsei atyával. Hát még amikor megtudja tőle, hogy tudós ember a maga módján, családja is az volt. Egyik öse, Petrás Mihály írta meg 1671-ben Klézse mellett, Forrófalván a moldvai magyarok első krónikáját, amelyet a legendás Zöld Péter még ismert, forrásként fel is használt. Döbrentei szóban is kíváncsian fordult Petrás Jánoshoz, írásban is megismétli kérdését: „Vannak-e magyar dalaik, lehetne-e ilyet kapni? A klézsei Ferences pap, akkor még nem ismeri igazán a csángók népköltészetét, ezután kutató szándékkal néz körül a falujában, és azt válaszolja Döbrenteinek: „... a tapasztalatok után, íme, az sül ki, hogy voltak is, vannak is dalok, melyeket a moldvai serdülő lányok estvéken szoktak dalolni, főképp téli hosszú estéken, midőn összejönnek a rokkájukkal fenni, és ezen összejövetelt 'guzsalyosnak' nevezik, minthogy a rokkát itt is 'guzsaly'nak' hívják.”